

פעם היינו אופטימיים: מערכת היחסים הארוכה בין ישראל לקטאר

written by | נועה לזימי | 22.04.2025

אמירות קטאר, שבמשך רוב המאה העשרים הייתה מדינת חסות בריטית, וקיבלה עצמאות מלאה ב-1971 ¹ היא מונרכיה חוקתית. אך בשונה ממונרכיות שבהן למלך או לנסיך יש תפקיד ייצוגי בלבד, או כוח ביצועי מוגבל ביותר, בקטאר חלק נכבד מסמכויות השלטון מרוכז בידי האמיר, המשמש ראש המדינה והמנהיג העליון, וזאת למרות קיומם של חוקה ומוסדות מייעצים.

האמיר הנוכחי הוא תמים בן חמד אל-ת'אני, שהחליף את אביו, חמד בן ח'ליפה אל-ת'אני, בשנת 2013. על פי חוקת המדינה, השלטון עובר בירושה בין הנציגים הגברים של משפחת אל-ת'אני, ועל האמיר להיות כפוף להלכה האסלאמית ולחוקי השריעה ולהביא בחשבון את דעותיהם של נכבדי הממסד הדתי ² אם כי דעתם של האחרונים אינה מחייבת.

משפחת אל-ת'אני, המשפחה הדומיננטית בקטאר, ידעה בעבר מחלוקות ואף הפיכות שלטוניות, אך כיום היא שולטת ביד רמה ומרבית חבריה ממלאים תפקידים בכירים בממשל. האמיר מרכז בידי סמכויות ביצועיות וחוקתיות נרחבות, כולל מינוי ראש הממשלה, שבתורו ממליץ על הרכב השרים. הוא גם המפקד העליון של הכוחות המזוינים, מוסמך לאשר ולפרסם חוקים, לכנס את מועצת השרים, למנות פקידים אזרחיים וצבאיים וכן לסיים את כהונתם בהתאם לחוק.

החוקה הקטארית מאפשרת את קיומו של גוף מחוקק, הידוע גם בתור "האספה המייעצת" או "מועצת השורא", המופקד על אישור המדיניות הכללית של הממשלה והתקציב, וכן מפעיל פיקוח על הרשות המבצעת. למועצה סמכויות מוגבלות יחסית בתחום החקיקה והפיקוח, כמו היכולת לדחות חקיקה לפרק זמן מסוים ולהביע אי-אמון בשרים ברוב של שני שלישים. עם זאת, האמיר רשאי להורות על עיכוב חוק גם אם עבר במועצה, ופיטורי שרים נתונים ככלל לשיקול דעתו.

המועצה מורכבת מ-45 חברים, מהם 30 נבחרים ו-15 ממונים בידי האמיר. בפועל, בקטאר לא נהוגות בחירות כלליות. רק באוקטובר 2021, לראשונה בתולדות האמירות, נערכו בחירות ל-30 מתוך חברי מועצת השורא. המועמדים רצו באופן עצמאי, שכן החוק הקטארי אוסר על הקמת מפלגות.

בבחירות אלו התמודדו 233 מועמדים, מתוכם 26 נשים, ושיעור ההצבעה עמד על 63.5 אחוזים. על פי דיווחים של ארגוני זכויות אדם, אלפי אזרחים קטארים היו מנועים מלשלשל פתק בקלפי. עוד יש לזכור כי האוכלוסייה הקטארית מורכבת ברובה מתושבים זרים (קרוב ל-85%); הללו, למעט מקרים נדירים, אינם אזרחים ולפיכך אינם זכאים להצביע. מכל מקום, התנסות חריגה זו בדמוקרטיזציה, מצומצמת ככל שתהיה, לא האריכה ימים; בנובמבר 2024 הוכנס תיקון לחוקה שאסר מכאן ואילך לקיים בחירות חלקיות למועצת השורא.

הדרך לושינגטון עוברת בירושלים

נוכח תמיכתה בחמאס ועל רקע חשדות בדבר מעורבותה בסביבת ראש הממשלה, בימים אלה נשקלת בירושלים הגדרתה של קטאר כמדינת אויב. ואולם כמה עשורים לאחר הובילה קטאר, חרף לחץ רב משכנותיה, מגמה של הידוק יחסים עם מדינת ישראל. למעשה, האמירות הקטארית הייתה הראשונה מבין חברות המועצה לשיתוף פעולה במפרץ (משפ"מ), שהכירה דה־פקטו בישראל.

היחסים בין ישראל לקטאר החלו להתחמם לאחר מלחמת המפרץ הראשונה. פלישת סדאם חוסיין לכוויית הבהירה לקטאר כי לא תוכל לסמוך על המנגנון האזורי לשמירה על ביטחונה. בהובלת השייח' חמד, אביו של האמיר הנוכחי, החלה האמירות לגוון את יחסי החוץ, בשאיפה לצמצם את תלותה בסעודים ולהשיג ערבויות ביטחוניות מארה"ב. ההבנה כי הדרך לושינגטון עוברת בירושלים, לצד החימה שעוררה בדוחא תמיכתו של יאסר ערפאת בסדאם חוסיין, גרמו לקטאר לשקול מחדש את גישתה כלפי ישראל.

ועידת מדריד ב־1991 הייתה יריית הפתיחה לקראת התנעת תהליך נורמליזציה בלתי רשמי עם ישראל, וגררה שורה של מהלכים בכיוון. קטאר הייתה זו ששקלה להסיר את החרם הערבי תמורת הקפאת ההתנחלויות. ההכרזה על עקרונות אוסלו פתחה צוהר להתקרבות נוספת, כאשר הקטארים מיתנו את הטון החרף נגד ישראל ואף הואילו לארח נציגים ישראלים רשמיים במדינה. פריצת הדרך ביחסים התרחשה בשנת 1996, כשבדוחא נפתחה נציגות מסחר ישראלית. מגמת ההתקרבות בין המדינות קיבלה ביטוי גם בנוכחותם של השייח' חמד בחתימת הסכמי אוסלו ב', וכן של שר מטעם ממשלתו בהלוויית ראש הממשלה יצחק רבין ז"ל כמחווה של כבוד.

בישראל ראו בקטאר שותפה אסטרטגית פוטנציאלית לקידום יוזמות אזוריות, וערוץ ייחודי ליצירת קשרים עם מדינות נוספות במפרץ. ביקורו של שמעון פרס בדוחא, שקדם לפתיחת הנציגות המסחרית, היה אירוע נדיר מסוגו שבו מנהיג ישראלי מבקר במדינה מפרצית ואף מצהיר על השקת פרויקטים משותפים, למרות הפערים בסוגיה הפלסטינית ובנושאים בעלי חשיבות אסלאמית כמו מעמדם של ירושלים והאתרים הקדושים.

האופטימיות הזהירה שאפיינה את הגישה הישראלית ביחס לקטאר הוחלפה בחשדנות וריחוק בשנות התשעים המאוחרות ובראשית שנות האלפיים, אם כי עדיין נשמרו ערוצים טכניים ואינטרסים משותפים במישור האזורי. נוכח עצירת תהליך השלום, שהו הקטארים את פתיחת נציגותם המסחרית בישראל, וצמצמו את הפעילות של מקבילתה בדוחא. כשפרצה האינתיפאדה השנייה, הלחץ על דוחא, הן מבית והן ממדינות האזור, לנתק קשרים עם ישראל הגיע לשיא, והוביל להחלטתה לסגור את נציגות המסחר הישראלית בנובמבר 2000.

ואולם צעד זה לא מנע מהממשל הקטארי להמשיך לקיים פגישות חשאיות עם שרים בממשלות ישראל, למשל עם שר החוץ דאז שלמה בן־עמי בפרז, כחודשיים לאחר פרוץ המהומות. הקטארים רצו למצב את עצמם כמתווכים בסכסוך הישראלי־פלסטיני, ובהמשך גם כמקדמי

הדיאלוג בין ישראל ללבנון ואף בין פת"ח לחמאס. ישראל מצידה חתרה להמשיך לקדם את היחסים הכלכליים עם קטאר, במיוחד בתחום הגז, תוך ניסיון לגייס אותה לתהליך השלום וליצירת ערוצים מדיניים עם מדינות ערב המתונות.

הידרדרות משמעותית נראתה עם עליית חמאס לשלטון בעזה, בשנת 2007. קטאר ראתה בהתפתחות זו הזדמנות להעמיק את השפעתה בזירה הפלסטינית, ועמדתה האוהדת לחמאס הפכה גלויה יותר, במקביל להפגנת עוינות גוברת כלפי ישראל. אמיר קטאר הקודם היה המנהיג הראשון שהגיע לבקר בעזה לאחר נטילת השלטון מידי פת"ח, והבטיח להעניק לה תמיכה בסך 400 מיליון דולר. במהלך מבצע עופרת יצוקה קראה קטאר למדינות ערב לנתק את קשריהן עם ישראל, ויזמה כינוס חירום של הליגה הערבית; מדינות מרכזיות כמו מצרים וסעודיה נעדרו מהכינוס הזה בשל מתחים חריפים. לקראת הדיון קרא השייח' חמד להקים קרן סיוע לפלסטינים בעזה, והבטיח שמדינתו תעביר 250 מיליון דולר לשיקום הרצועה.

את הקו האנטי-ישראלי העצימה רשת התקשורת אל-ג'זירה, המשמשת שופר לאידיאולוגיה אסלאמית קיצונית. כבר באמצע שנות התשעים הביעו מגישי הרשת האשמות קשות כלפי ישראל, אך אלה הלכו והתעצמו בשנות האלפיים המאוחרות בהובלת השייח' יוסף אל-קרדאווי, מי שנחשב למנהיגה הרוחני של תנועת האחים המוסלמים העולמית. קרדאווי מצא מקלט בקטאר לאחר שגורש ממצרים ב-1961, והצהיר ב-2005 כי בכל שנותיו באמירות נהנה מחופש ביטוי מוחלט. ואכן, דרשותיו שהוקדשו לתמיכה בטרור ולהפצת מסרים נגד ישראל והמערב, השתלבו היטב בשיח שרווח בעיתונות הקטארית הממסדית שקרא למאבק מזוין בישראל, בקרב בכירים בממשל, ובתוכניות הלימוד במדינה שהטיפו לאסלאם קיצוני.

בולעים את הצפרדע

בישראל נראתה הפנמה מסוימת של חומרת הפעולות הללו, אך נדמה שהתסבוכת ההומניטרית בעזה עודדה את המשך המדיניות המכילה כלפי האמירות. מלבד הצהרות מזדמנות מצד שרים וחברי כנסת, הגישה הכללית אופיינה בהסטת המבט מהעוינות הקטארית, בבחינת בליעת הצפרדע, לטובת מינוף היחסים להשגת ייצוב כלכלי של רצועת עזה.

וכך, מה שהתחיל כמחוות קטאריות נקודתיות להעברת סיוע הומניטרי לעזה, התפתח לאורך השנים לפרקטיקה קבועה ומוסדרת שנעשתה בהסכמה ישראלית באמצעות מנגנון קבוע ומתואם. קטאר הפכה בהדרגה לפטרון מרכזי של הרצועה ושלחה סיוע כלכלי נרחב, בין השאר במסגרת "המנגנון לשיקום רצועת עזה" (GRM) שהוקם לאחר מבצע צוק איתן ב-2014 בשיתוף ישראל, הרשות הפלסטינית והאו"ם, ונועד לפקח על הכנסת חומרי בניין וציוד דו-שימושי לרצועה.

מ-2018 אפשרה ממשלת ישראל את העברות הכספים באופן ישיר, במזוודות הכסף הידועות לשמצה שעשו את דרכן ממעבר ארז דרך השליח מוחמד אל-עמאדי מטעם קטאר, ובתיאום של גורמים במערכת הביטחון. המענקים הללו נועדו לכסות על הכספים שהרשות הפלסטינית קיזזה.

על פי יצחק גל, מומחה לכלכלת המזרח התיכון ולכלכלה הפלסטינית, באפיק זה הועבר סכום של כ-30 מיליון דולר בחודש, נוסף על עשרות מיליונים מדי שנה המושקעים בתרומות לאגודות צדקה של חמאס, ובתמיכה כספית ישירה לבכירי חמאס המתארחים בקטאר. באוגוסט 2021 דווח כי ראש הממשלה דאז נפתלי בנט פעל לשנות את מנגנון העברת התמיכה הקטארי מכסף מזומן לדלק, אך נטען כי גם צעד זה לא שינה באופן מהותי את היקף ההכנסות של חמאס.

חרף הבעייתיות הכרוכה בשיתוף פעולה עם קטאר לנוכח תמיכתה הגלויה בחמאס, ישראל אפשרה את העברת הכסף, בתקווה שבזכות הסיוע שיוגש לעזה היא תוכל להביא לרגיעה בשטח ולדחות את סבב הלחימה הבא למועד רחוק ככל האפשר. אך בשעה שחלק מהכסף נוצל לטובת האוכלוסייה האזרחית, נראה כי חלק הארי ² על פי הערכות מסוימות כ-80% ³ הועבר כתשלום משכורות לפקידים ולגורמים אחרים השייכים לחמאס.

הטבח הנורא שביצע חמאס ביישובי הדרום טרף את הקלפים. אירועי 7 באוקטובר המחישו באופן ברור כי קטאר אינה יכולה עוד להיחשב שותפה פרגמטית של ישראל. כעת, המטרה המרכזית של ישראל אינה לייצר הרתעה למשכי זמן מוגבלים אלא למוטט את שלטון חמאס, להשמיד את יכולותיו ולהשיב את בני הערובה, החיים והחללים, שנותרו במנהרותיו. ואולם, מתוך הבנה כי בכובעה כמתווכת עשויה קטאר לסייע לישראל בהשגת עסקה להשבת חטופים, כמדינה בעלת מנופי הלחץ הכבדים ביותר על הארגון, ישראל נאלצת לבלוע את הגלולה המרה ולא לשרוף לגמרי את הגשרים אל דוחא.

על ישראל להביא בחשבון שקטאר תמשיך לקדם מהלכים הפוגעים באינטרסים חיוניים שלה ⁴ בייחוד מאמציה להביא לסיום המלחמה ולהקמת מדינה פלסטינית בתנאים שיוכתבו, או לכל הפחות יאושרו, על ידי חמאס. כדי להבטיח את השגת מטרות המלחמה ולהסיר את האיום הנשקף לישראל מעזה לטווח הרחוק, יש לפעול לנטרול השפעתה המסוכנת של דוחא בכל הקשור לניהול המלחמה ולגיבוש פתרון ל"יום שאחרי".

פורסם במקור ראשון, בתאריך 22 באפריל, 2025